

ระเบียบวิธีการวิจัยเพื่อประเมินผล

มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้เริ่มดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 จนถึงปัจจุบัน เวลาร่วม 15 ปี ยึดหลักการ "เรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน การศึกษานำไปสู่การพัฒนาชุมชน พัฒนาคน ให้คิดเป็น ทำเป็น" โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงใหญ่ คือ

ช่วงแรก (พ.ศ. 2521-2524) กิจกรรมหลัก ได้แก่ การสอนหนังสือแก่เด็ก และผู้ใหญ่ใน 5 หมู่บ้าน เขต จังหวัดเชียงราย

ช่วงที่สอง (พ.ศ. 2525 - 2529) ในพื้นที่เดิมแต่มีกิจกรรมเพิ่มเติมจากการสอนภาษาไทยแก่เด็กและผู้ใหญ่ ได้แก่ การจัดทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนชาวเขา เช่น การจัดทำธนาคารข้าว การเลี้ยงปลา การเลี้ยงวัว

ช่วงที่สาม (พ.ศ. 2530 - 2532) มูลนิธิ ได้ร่วมกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือ กระทรวงศึกษาธิการ ในการเสริมหลักสูตรที่ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจัดขึ้น โดยมูลนิธิ เน้นในการจัดตั้งอาสาสมัครชาวบ้าน (อส.ชบ.) ขึ้นมารับผิดชอบชุมชนชาวเขา โดยดำเนินการใน 8 หมู่บ้าน ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง

ช่วงที่สี่ (พ.ศ. 2533 - 2535) มูลนิธิ ได้คัดเลือกหมู่บ้านจากโครงการฯ ในช่วงที่สาม เหลือเพียง 4 หมู่บ้านในพื้นที่หมู่ที่ 6 ตำบลหัวเมือง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง คือ กลุ่มบ้านแม่หมี ประกอบด้วย บ้านแม่หมีนอก บ้านแม่หมีใน บ้านแม่ตอมนอก และบ้านแม่ตอมใน ดำเนินการโครงการพัฒนาชนบท โดยเน้นการส่งเสริมให้ชุมชนได้ช่วยเหลือตนเอง ด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนเด็ก และสตรี เป็นต้น กิจกรรมที่มุ่งเน้นได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การปลูกพืชไม้ผลยืนต้น การจัดตั้งกลุ่มสตรี ส่งเสริมการทอผ้า และการโภชนาการ การทำอาหารเสริมแก่เด็ก จนถึงปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ในการดำเนินงานกิจกรรมแต่ละช่วงนั้น คณะผู้ทำงานระดับสนามได้ทำสรุปผลงานประจำเดือนไว้ทุก ๆ เดือน และระยะ 3 เดือน ระยะ 6 เดือน และประจำปี รวมถึงการประเมินผลเบื้องต้น โดยฝ่ายวิจัยและประเมินผล ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือในปี พ.ศ. 2534

ในช่วง พ.ศ. 2533-2535 สถานการณ์ของชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านในพื้นที่ของโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขาได้แปรเปลี่ยนไปค่อนข้างรวดเร็ว อาทิ การตัดถนนเข้าหมู่บ้าน ธุรกิจท่องเที่ยวที่เข้ามาทั้งเดินผ่าน และนอนค้างคืนในหมู่บ้าน หน่วยงานราชการเริ่มเคร่งครัดการใช้พื้นที่ทำกินของชาวเขา โดยรัฐบาลได้กั้นแนวเขตพื้นที่ทำกิน และแนวเขตหมู่บ้านของชาวเขาทำให้มีพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย และพื้นที่ทำกินลดลง แต่อย่างไรก็ตามกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการฯ ได้ช่วยคลี่คลายปัญหาในชุมชนไปได้พอสมควร และมีบางปัญหาที่เพิ่มพูนเข้ามา มูลนิธิฯ จึงมีนโยบายที่จะดำเนินงานในพื้นที่กลุ่มแม่หมี่คือทั้ง 4 หมู่บ้านต่อไป และยังคงขยายพื้นที่โครงการฯ ออกไปยังบ้านใกล้เคียงอีก 5 หมู่บ้าน ในระยะเวลา พ.ศ. 2536 - 2538

ฉะนั้น เพื่อให้ทราบถึงการดำเนินงานของมูลนิธิฯ ในพื้นที่ของโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขาว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และจะได้นำสรุปผลของการดำเนินงานที่ผ่านมาเพื่อปรับปรุงแก้ไขในพื้นที่ของโครงการฯ ที่จะขยายออกไปในช่วงระยะเวลาอีก 3 ปี คือ พ.ศ. 2536 - 2538 นั้น คณะกรรมการบริหารของมูลนิธิฯ จึงเห็นชอบให้คณะประเมินผลของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นผู้ดำเนินการสำรวจเพื่อประเมินผลโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา ในพื้นที่ 4 หมู่บ้านของโครงการฯ ในช่วงระยะเวลาการดำเนินงาน คือ พ.ศ. 2533 ถึงปัจจุบันคือ พ.ศ. 2535 ระยะเวลา 3 ปี

วัตถุประสงค์ของการประเมินผล

เพื่อให้การประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขาที่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ คณะประเมินผลจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินผลดังต่อไปนี้

1. เพื่อติดตามและประเมินผลกิจกรรมของโครงการฯ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการฯ (พ.ศ. 2533 - 2535)
2. เพื่อศึกษาปัญหาและความล้มเหลวของการดำเนินงานของโครงการฯ
3. เพื่อทราบความคิดเห็นของสมาชิก เจ้าหน้าที่โครงการฯ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ต่อการบริหารงานระดับโครงการฯ และมูลนิธิฯ
4. เพื่อแสวงหาแนวทางและข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานต่อไป

ระเบียบวิธีการประเมินผล

1. ขอบเขตของการประเมินผล คณะประเมินผลได้ทำการประเมินผลโครงการฯ โดยทำการศึกษาจากหมู่บ้านในพื้นที่ของโครงการฯ รวม 4 หมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลหัวเมือง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ได้แก่

- บ้านแม่หมื่นนอก
- บ้านแม่ต๋อมนอก
- บ้านแม่หมื่นใน
- บ้านแม่ต๋อมใน

ซึ่งทั้ง 4 หมู่บ้าน ประชากรเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) ทั้งหมด

สำหรับกิจกรรมของโครงการฯ ที่ได้ทำการประเมินผลในครั้งนี้ประกอบด้วย

- 1.1 กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์
- 1.2 กิจกรรมโภชนาการ
- 1.3 กิจกรรมการศึกษาเผยแพร่วัฒนธรรม และข้อมูลชาวเขา
- 1.4 กิจกรรมการจัดตั้งกลุ่มสตรี
- 1.5 กิจกรรมการปลูกพืช และ ไม้ผลยืนต้น
- 1.6 กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน

นอกจากนี้คณะประเมินผลยังได้เพิ่มเติมหัวข้อการประเมินผลที่นอกเหนือจากกิจกรรมของโครงการฯ คือ

- 1.7 กิจกรรมที่สมาชิกต้องการให้ดำเนินการในหมู่บ้านต่อไป
- 1.8 ความคิดเห็นของสมาชิก ที่มีต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สนามโครงการฯ
- 1.9 การบริหารงานสำนักงาน และความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ต่อการบริหารงานระดับโครงการฯ และมูลนิธิฯ
- 1.10 ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ต่อการบริหารงานระดับโครงการฯ และมูลนิธิฯ

2. ประชากรที่ทำการศึกษา

การติดตามประเมินผลของโครงการฯ ในครั้งนี้ คณะประเมินผลได้ทำการศึกษาจากประชากรที่เป็นกลุ่มเป้าหมายไว้ ดังนี้

2.1 จากสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการฯ ทั้ง 4 หมู่บ้าน จำนวน 74 ราย ประกอบด้วย

- บ้านแม่หมื่นนอก จำนวน 23 ราย
- บ้านแม่หมื่นใน จำนวน 21 ราย
- บ้านแม่ต๋อมนอก จำนวน 10 ราย
- บ้านแม่ต๋อมใน จำนวน 20 ราย

2.2 เจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา (คพช.) จำนวน 4 ราย

2.3 เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ดำเนินการ คือ

- เจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา (ศช.) จำนวน 5 ราย
- เจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) 5 ราย
- เจ้าหน้าที่ของสาธารณสุขชุมชน (สสช.) 1 ราย
- เจ้าหน้าที่ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (คณน.) 1 ราย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ได้อาศัยวิธีการทางด้านสังคมวิทยาเข้าช่วย คือ การสังเกต และการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกแต่ละกิจกรรม และเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตามหัวข้อที่กำหนดไว้ แต่อย่างไรก็ตามได้กำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูลไว้ ดังนี้

3.1 การศึกษาจากข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และเอกสารข้อมูลของมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม และโครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา

3.2 การสังเกตการณ์ทุกแง่มุมทางสังคมวิทยาแบบ Holistic Approach ด้วยวิธี Reconnaissance Research

3.3 การใช้แบบสอบถาม จำนวน 2 ชุด คือ

3.3.1 แบบสอบถามใช้ถามสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการฯ

3.3.2 แบบสอบถามให้เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาชุมชนชาวเขา และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่กรอกแล้วจัดส่งมาให้คณะประเมินผล

หลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลขั้นที่แล้ว จะต้องนำแบบสอบถามทุกชุด มาตรวจเช็คความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของข้อมูลแต่ละชุดทันที หากมีข้อสงสัย หรือขาดตกบกพร่อง เกิดขึ้นก็ต้องตามไปเก็บข้อมูลให้ครบสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรเป้าหมายแล้วเสร็จ ได้จัดเตรียมข้อมูลเพื่อจะ ประเมินผลตามขั้นตอนในการวิเคราะห์ออกมาเชิงบรรยาย (Descriptive) ประกอบกับการ เสนอผลการประเมิน โดยการนำเสนอตารางประกอบการอธิบาย และได้เสนอผลการประเมินทั้งหมด เกี่ยวกับกิจกรรมแต่ละกิจกรรม และภาพรวมของโครงการฯ รวมทั้งความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ต่อการบริหารงานระดับโครงการฯ และมูลนิธิฯ อีกด้วย ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการ วิเคราะห์ทั้งหมดได้ประมวลผลด้วยเครื่อง MICRO COMPUTER ภายใต้ชุดคำสั่ง (Software) โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS PC⁺ ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ

ระยะเวลาที่ทำการประเมินผล

- ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนกรกฎาคม จนถึงธันวาคม 2535 ดังรายละเอียดดังนี้
เดือนกรกฎาคม	- ประชุมวางแผนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ และโครงการฯ ที่ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนภาคเหนือ จังหวัดลำปาง
	- ศึกษาข้อมูลจากเอกสารของโครงการฯ มูลนิธิฯ และที่เกี่ยวข้อง
	- เขียนโครงการการประเมินผล
เดือนสิงหาคม	- วางแผนสร้างเครื่องมือ และกรอบการประเมินผล
เดือนกันยายน	- เก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 4 หมู่บ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ดำเนินงานของโครงการฯ
เดือนตุลาคม	- วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น
	- พิมพ์รายงานฉบับร่าง

- เดือนพฤศจิกายน - ปรับปรุงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อจัดทำเป็นรายงานการวิจัยเพื่อประเมินผลฉบับสมบูรณ์
- เดือนธันวาคม - พิมพ์รายงานฉบับสมบูรณ์ส่งให้มูลนิธิฯ
- เสนอรายงานการประเมินผล

ข้อจำกัดในการประเมินผล

การประเมินผลครั้งนี้ คณะประเมินผลได้มีข้อจำกัดอยู่หลายประการที่มีผลต่อการประเมินผล ซึ่งพอจะสรุปได้คือ

1. ระยะเวลาในการออกเก็บข้อมูลสนาม ได้กำหนดไว้ 2 ครั้ง แต่แต่ละครั้งใช้เวลานานเกินไป ประกอบกันเป็นช่วงฤดูฝนด้วย ทำให้การเดินทางค่อนข้างลำบาก ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่สำหรับเดินทาง
2. การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่สนามของโครงการฯ กับสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมยังไม่ดีเท่าที่ควร มีกลุ่มเป้าหมายหลายครอบครัวที่คณะทีมประเมินผลไปเก็บข้อมูลจะไม่อยู่บ้าน บางรายก็สามารถไปเก็บข้อมูลที่หลังได้ บางรายก็ไม่สะดวกอยู่ในไร่ไม่สามารถที่จะไปเก็บข้อมูลได้
3. การใช้สื่อภาษา นับว่าเป็นอุปสรรคที่ทำให้การเก็บข้อมูลล่าช้ากว่าที่ควรบ้าง เนื่องจากแบบสอบถามบางข้อ บางตอน สมาชิกอาจจะฟังแล้วไม่เข้าใจ ใช้ศัพท์สูงเกินไป ต้องถาม ๆ ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะสมาชิกเป็นชาวไทยภูเขา ใช้ภาษาประจำเผ่าของตนเอง การสื่อความหมายอาจจะเกิดปัญหาบ้าง
4. สมาชิกที่ถูกลืมภาษา บางคนอาจจะไม่ยอมตอบคำถาม โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้หญิง หรืออาจจะตอบไม่ตรงตามความเป็นจริง ไม่ตรงกับคำถาม ไม่แสดงความคิดเห็นของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามอาจจะเนื่องมาจากการศึกษา ความไม่รู้ ความกลัว ขี้อาย การไม่ยอมรับรู้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ได้พบประสบเหล่านี้อาจจะทำให้การเก็บข้อมูลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ภาพรวมของความสำเเร็จ และปัญหาของการดำเนินงานตามโครงการฯ
  2. ทราบความคิดเห็นของสมาชิก เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ที่มีต่อการบริหารงานระดับโครงการฯ และมูลนิธิฯ
  3. ทราบแนวทางและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมของโครงการฯ
- ต่อไป